د ارزاني خوېشکي په شاعرئ کښې د جمهوريت ازانګې

The Concept of Democracy in Arzani Khweshki`s Poetry

ډاکټر اصل مرجان (محب وزير)*

Abstract:

Democracy is a system where the state ruling by all of people. In democracy, the people elect their representatives through elections who rule the country for a special period. Democracy is the government of the people for the people by the people.

Arzani Khweshki`s poetry presents an in-depth and thougt-provoking study of the people consents and people rights.

This article discusses the all aspects of democracy in Arzani`s poetry and also discusses all those that has been emphasized in Arzani`a poetry about the importance of democracy.

جمهوريت يو ځانګړے (مخصوص) نظام حکومت ته وايي چې پېژندل شوے امريکنے حکمران او مفکر ابراهام لنکن (Abraham Lincon) يې داسې تعريفوي:

Government of the people, by the people and for the people.(1)

د خلقو د پاره د خلقو چې کړے حکومت چې د خلقو وي (۲) ۔

د جمهوريت د پاره انګرېزئ د ډيموکراسی يا ريپبلک (Democracy or Republic) ټکي کارول کېږي ۔ ريپبلک يعني جمهوريه ، دا د بادشاهت او امريت ضد ټکے دے ، عمومي توګه د هغه هېواد د پاره کارول کېږي چرته چې نظام جمهوري وي (۳) حکمراني پکښې د يو بادشاه يا ملکه په لاسونو کښې نه بلکې د منتخبو خلقو سره وي (۴) ۔ جمهوريه (ريپبلک) د لاطيني ټکي (Respublic) نه وتے دے چې د ريز(Res) معناد امر/کار يا حکم ده او د پبلک د عامو/ټولو ده (۵) ، يعني د ټولو حکم ، د ټولو امر ، د ټولو د شريکي کار ۔ خو د ډيموکراسي (جمهوريت) لغوي معناوې اولسي حکومت ، د خلقو حکومت ، يا بيا د هغه نظام نوم ، د کوم تر مخه چې چن

---

* Director, Pakhtunkhwa Study Center, Bacha Khan University Charsadda

شوي وکيلان (نمائندګان) واک ته رسي او د يوې ټاکلي مودې پورې حکومت کوي (۶) ۔ باقاعده سياسي ګوندونه پکښې موجود وي ، ټاکنې پکښې کيږي او په ټاکنو (انتخاباتو) کښې ګوندونه او اشخاص په بشپړه ازادۍ سره برخه اخلي ۔ جمهوريت (ډېموکراسي) هم د لاطيني ژبې Dēmoskaratiā نه وتے دے چې د demos معنا د خلقو او karatia معنا حکومت کولو ده (۷) ۔ مطلب د خلقو حکومت يا د خلقو د حکومت کولو طريقه ۔ د دواړو ټکيو يا اصطلاحاتو کښې لږ فرق موجود دے ، وړومبے خو لکه ښنګه چې مو بره ولوستل چې جمهوريت د يو نظام نوم دے او جمهوريه د هغه هېواد نوم دے چرته چې د جمهوريت نظام موجوديت يا اطلاق لري ۔ دويم دا چې جمهوريت نېغ په نېغه د حکمران انتخاب کوي او جمهوريه کښې د وکيلانو (نمائندګانو) په ذريعه (۸) يو حکمران/مشر/صدر/وزيراعظم ټاکل کيږي ۔ خو په عام مفهوم کښې دا دواړه اصطلاحات زياتره په يوه معنا کښې کارول کيږي چې مقصد يې د خلقو د حقونو ، د خلقو د ستونزو ، د خلقو د سوالونو ، د خلقو د خواهشونو ، د خلقو د مايوسيو ، د خلقو د محروميو نه پوازې ادراک لرل وي ، بلکې د هغې د بشپړه حل کولو او خلقو ته انصاف ، حقوق او د ژوند نور ضرورتونه په وخت ور پوره کړي ۔ جمهوري حکمران د اولس په زور ولاړ وي ، جمهوري هېواد د اولس حقيقي ملکيت وي ، جمهوري نظام د اولس د رايو ترجمان وي ۔

جمهوري نظام باقاعده يو کلتور رامنځته کوي چې د مينې ، محبت ، يووالي ، پاسدارۍ ، د يو بل د خيال ساتنې او د يو بل د احترام کلتور وي ۔ د قانون او آئين د حکمرانۍ کلتور وي چې هر څه پکښې د جمهور د منشا او مرضۍ او ګټو د پاره کيږي (۹) ۔ دغه کلتور ته په وده ورکولو کښې مهم لاس د ازادۍ وي ۔ ځکه چې په جمهوري نظام کښې د ليک او وينا بشپړه ازادي وي ، د حرکت او عمل ازادي وي چې په پايله کښې يې په سوچ او فکر کښې پراخوالے راځي ، بشري شعور پرمختګ کوي ، شعوري پرمختګ سره ټولنه او هېواد هم مخ په بره (ترقۍ) روان وي (۱۰) ۔

جمهوري نظام د هر قسمه عقيدې ، کالمې ، اشاعت ، مظاهرو ازادي او د بېلابېلو مذهبي /و نسلي ګروپونو خپلواکي او د هر چا د پاره د قانون يو شان والے يقيني کوي او دا هر څه چې په يو نظام کښې سره راغونډ شي نو هغه بيا يو افاقي قدر وګرځي (۱۱) ۔ جمهوريت په نننۍ نړۍ کښې يو افاقي قدر ګرځېدلے دے ۔

پښتو ادب کښې روښاني غورځنګ د يوې داسې مهمې چينې کردار ترسره کوي چې له دغه ځايه زمونږ د ټول پښتو ادب اوبه خور روان دے ۔ د دغه دورې مثال زمونږ د پاره بېخي داسې دے لکه د انګلېسي يا د نورو اروپايي هېوادونو د ژبو يا ادبياتو د پاره د يوناني يا لاطيني ژبو دے ۔ پښتو ادب کښې چې هره کومه موضوع محققين لټوي ، نو د روښاني دورې روايت يې په پام کښې ضرور ساتلې وي ۔ ځکه خو مونږ هم د جمهوريت يا جمهوريه د پاره د روښاني دورې اهميت له پامه غورزولے نه دے ۔ ټولو روښاني شاعرانو کښې د جمهوري رويو/کلتور ځرکونه ځاے په ځاے ضرور ليدل کيږي چې په خپل وخت به په هغې هم بحث وشي ، خو دا مهال مونږ د ملا ارزاني يا ارزاني خوښکي په شاعرۍ کښې دغه ځرک او درک ګورو۔

ملا ارزاني (۱۰۲۸هـ ـــ ۹۲۹هـ) چې د نوم نه يې ښکاره ده ، په بنيادي توګه يو مذهبي انسان وو او بيا د مذهب په دايره کښې د تصوفي فکر کلک علمبردار پاتې شوے وو ۔ د بايزيد انصاري (پير روښان) اول مريد او

وروستو بيا خليفه هم شو ـ خو د تصوف سره سره د هغوي په شاعرۍ کښي داسي ګڼ موضوعاتو شتون دے چي د نوي سائنسي دور سره ښشيره سمون خوري ـ

جمهوريت چي د اتلسمي پيړۍ راسي يې په نړۍ کښي په ښکاره ډول سر راپورته کړے دے ، هم د ملا په شاعرۍ کښي داسي نموني په لاس راتلي شي چي د روښنانيانو د تحريک ټول ويژن د سرِي په ذهن کښي منقش کيږي ـ

د ملا ارزاني يو مکمل نظم (در بيان بادشاه و رعيت) ټول ټال په دغه موضوع ليکل شوے دے چي دلته يې زياتره برخه نقل کوم:

رعيت بېخ دے بادشاه ونه ———— درخت سخت له بېخه بنه

رعيت د بادشاه ولېي ———— د خپل بېخ ولېي مه کنه

بادشاه درخت رعيت بېخ دے ———— شاه خېمه رعيت مېخ دے

چي رعيت ازاروينه ———— دين يي نشته شيطان يي سبخ دے

رعيت د شاه رمه دے ———— دے نيولے په همه دے

د حشر په ورځ نيولے ———— د رعيت په مظلمه دے

رعيت د بادشاه غيلي ———— و هر شه ته يي کړي وسيلي

په قيامت له هره شهه ————حق پېنتني وکا ببلي

هر بادشاه چي په تحت سو کا ———— په رعيت بنا حق زور کا

هم يي زور به يي سور اور شي ———— د ده ځاے به دغه اور کا

(۱۲)

دغه نظم کښې مونږ د ملا ارزاني د سوچ او فکر هغه انداز محسوسوو چې بادشاهت د پاره يې کوم اصول ټاکل غوښتل ـ دلته ارزاني د بادشاه ټکے صرف په دې معنا راوړے دے چې د هغه په وړاندې د رئيس جمهور يا صدراعظم (وزيراعظم يا صدر) د نومونو کوم مثال نه وه ، ګني نور که وکتے شي چې د رئيس جمهور د پاره يا د يو جمهوري حکمران د پاره نن سبا کوم څه وئيل کېدے شي ، هغه ارزاني خوښکي څلور سوه کاله د مخه وئيلي دي ـ

اولس مشر/حکمران (بادشاه) د خپل رعيت په اساس مشر شوے دے ، اول ساده خبره خو دا چې که دا رعيت نه وے ، نو بيا د بادشاهت او حکمرانئ يا مشرئ به په چا کېدله؟ او دويم دا چې د يوې سيمې/خاورې/هېواد اصل ولي وارث خو اولس دے ـ بادشاهان/حکمرانان خو په تاريخ کښې د يرغلګر/بريدګر په صورت کښې او نن سبا خو زياتره (په ورو او د پرمختګ په لار روان [ترقي پذير] هېوادونو کښې) په چټريو کښې راکوز کړل شي ـ نو ځکه ملا ارزراني د خاورې/هېواد حکمرانانو ته دا ښيئ چې که تاسو د خپل اولس د رايو ، حقونو ، د معاشي او ټولنيز انصاف غم ونه کړو نو ستاسو جرړې (ولېې) به کمزورې شي او ستاسو د شان او شوکت دا غټې غټې ونې (درختې) به راولوېږي ـ دلته که خيال وکړو نو ملا ارزاني رعيت (اولس) يادوي يعني هغه کوم مسلمان يا هندو نه يادوي ، د دې واضح مطلب دا شو چې تش مسلمان (مسلمان رعيت) د بادشاه جرړې نه دي بلکې اولس ، هغه چې د کوم مذهب هم وي ـ دلته د ارزاني خوښکي سره د جمهوريت اصل تصوير ، څه ته چې مونږ روادارې وئيلے شو ، زمونږ مخې ته راځي ـ ځکه چې د جمهوريت (اولسواکئ) تر ټولو مهم توکے د ذات ، رنګ ، نسل ، مذهب نه پورته ښهريت (Citizenship) ورکول دي (۱۳) ـ د يو جمهوري هېواد د پاره دا هغه اساسي توکے دے چې د ټولنيز ژوند د پرمختګ عمارت ورباندې ولاړ دے ـ روادارې ، زغم ، برداشت که په يوه ټولنه کښې وو ، نو هغه په ټولنيزو ، سياسي او اقتصادي لارو چارو کښې پرمختګ يقيني کولے شي ـ

پورتني نظم کښې ملا ارزاني د اولس زور او د اولس اهميت د بېلابېلو اړخونو نه د مثالونو په ترڅ کښې راښکاره کوي ـ کله يې د ونې جرړې يادوي ، کله يې د خېمې مېخونه بولي او کله يې رمه او بادشاه د دې رمې شپون ګڼي ـ دا د خېمې او مېخونو مثال يې ډېر حېرت انګېز دے ـ خېمه (بادشاه يا بادشاهت) که ډېره هم غټه او شانداره عاليشانه وي خو چې مېخونه (اولس) يې کمزوري وي ، نو د حالاتو د نري باد او باران او سېلئ مقابله نشي کولے او که مېخونه يې ټينګ ، مضبوط او غښتلي وي نو هغه د هر قسمه سياسي او جغرفيايي حالاتو مقابلې ته ټينګ ولاړ وي ـ

يو بل ځاے کښې وايي:

ونه تل له زړي وينه ــــــــــــــــ په دا زړي د درخت مينه

چې مينه شي له زړي ــــــــــــــــ سر راهسک کا له زمينه

(۱۴)

دغه بند کښې د ستر انسان ، لوړ انسان ، کامياب انسان يا مشر يا حکمران د پاره بيا د وني مثال ورکوي چې ونه هله د زمکې نه خپل سر پورته کوي کله چې د خپل زړي نه وصلت واخلي ، د خپل تخم سره مينه ولري او د خپل اصل سره پيوست شي ـ هغه انسان/حکمران/بادشاه د ترقۍ او عروج بام ته رسېدے شي چې د اولس سره پيوست وي ، د اولس په ستونزو خبر وي او د اولس د خواهشونو ترجمان وي ـ

يو بل ځاے کښې د يو مشر د پاره د وني مثال په يو بدل انداز کښې وړاندې کوي:

ونه وزيري له باره ــــــــــــــــ له دغ باره شي بارداره

دا چې ځي پورته سفر کا ــــــــــــ د دې خپل تخم د پاره

(١٥)

دغه بند ته که په ژور نظر وکتے شي نو ابراهام لنکن هم دغه خبره (of the people, by the people and for the people) کړې ده چې د جمهوريت د تعريف په لړ کښې تر ټولو زياته او مضبوطه حواله ګڼلې شي کومه چې مونږ هم د دې مقالې په سر کښې راوړې ده ـ

د ملا ارزاني په شاعرۍ کښې که څه هم د تصوف نه پرته د نورو موضوعاتو کمے دے ، خو پورته ذکر شوو څو حوالو په ترڅ کښې ولسواکۍ/جمهوريت ته د يو ژمن انسان او د يو ژوندي ، ګړندي ، په سياسي او ټولنيزو معاملاتو کښې د يو با کرداره او فعاله وګړي په توګه خپل ځان راپېژني ـ د يو داسې ادب تخليقار په صف کښې ځان دروي چې شعر کښې د مرګ په ضد د ژوند انګازې اورېدل کېږي ، قلم ، هنر او علم يې د هغو قوتونو په ضد چرې هم نه دے اودرېدلے چې د بشري حقونو مرۍ خپې کوي (١٦) ـ د تفکر او د ژوند د حقيقتونو رڼا خوروي چې نه يوازې بادشاهانو/حکمرانانو ته پيغور ورکوي بلکې اولس ته هم د ازادۍ جذبه او حرکت او بې قراري او بېداري وربخښي چې نور خوبونه به د مرګ علامت وي (١٧) ـ د ملا ارزاني د دې حوالو نه د روښاني غورځنګ ټول پس منظر هم د لوستونکي په ذهن ته راځي چې په کوم رنګه صورتحال کښې دا غورځنګ راپاڅېدلے او د څه د پاره چلېدلے دے ـ

حوالې:

1. https://www.cligendael.org.gover........... Searching date: 5/7/2020
2. ژباړه د قلندر مومند ده چې د جمهوريت د معنا په ترڅ کښې يې مخې ته راغلې ده ـ ـــــــ قلندرمومند/فريدصحرائي ، درياب ، پېښور ، پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ ، ١٩٩۴، مخ:۴۵٢
3. هم دغه: ۴۵٢
4. Dictionary.combridge.org

5. اريانا دايره المعارف ، دريم ټوک ، د افغانستان ، د علومو اکاډمي د دايره المعارف د مرکز رياست ، ۱۳۸۹ش (۲۰۱۰ع) ، مخ:۱۱۵
6. درياب:۴۵۲
7. http://www.britonnica.com --- Britannica.com/topic/democracy
8. https://www.britannica.com--topic/democracy or republic searching date: 8/4/2020
9. سليم راز ، يقين ، پاکستان ، انجمن ترقی پسند مصنفين ، ۲۰۱۶ ، ص:۷۰
10. هم دغه ، ص: ۷۷
11. لېرى ډائمنډ ، جمهوريت کی روح ، ترجمه:اعزاز باقر ، پاکستان ، اداره فروغ قومی زبان ، ۲۰۱۲، ص:۳۳
12. خوښکے ، پروېز مهجور ، ډاکټر ، د ارزاني خوښکي کليات ، پېښور ، پښتو اکېډېمي پېښور يونيورسټي ، ۲۰۰۵ ، :مخونه: ۶۲۰ــ۶۲۲
13. رضوی ، حسن عسکری ، ڈاکٹر ، جمهوريت انسانی حقوق اور ترقی ، مشموله: انتها پسندی کے خاتمے کيلئے رواداری،دليل پسندی اور انسانی حقوق کی تعليم کی اهميت ، پاکستان کميشن برائے انسانی حقوق (HRCP) ، اپریل ۲۰۱۶ ، ص:۲۴۶
14. د ارزاني خوښکي کليات:۴۷۵
15. هم دغه:۴۷۸
16. صديقی ، محمدعلی ، ڈاکٹر ، جهات ، کراچی ، ارتقا مطبوعات ، ۲۰۰۴، ص:۳۲
17. جمال نقوي ، ادب سائنس او جمهوريت ، کراچي ، اداره تزئين دانش ، جولائی ۲۰۰۴، ص:۳۹۳

Pukhtunkhwa Journal